

PAGMUMUNI-MUNI SA MGA BATAYANG KATAGA NINA ARISTOTELES AT ROQUE J. FERRIOLS UPANG HUMANTONG SA ANALOHIKONG PAGBIGKAS SA MERON

V. Fullente Suarez

ABSTRACT

Roque Ferriols's *Pambungad sa Metapisika* is the first book of metaphysics thoroughly written in Filipino. This paper studies the basic terms (*batayang kataga*) of Ferriols's metaphysics. It suggests a meeting between Aristotle's *omonimo*, *sinonimo*, and *paronimo*, on the one hand, and Ferriols's use of scholastic terms *univoco*, *equivoco*, and *analogum*, on the other. It points out the limitations of *univoco* and *equivoco* and suggests a way of presenting the relationship between *equivocum* and *metaphora*. It concludes that the language of metaphysics is *analogum*. The last section reflects on silence as a component of metaphysical language.

KEYWORDS: Ferriols; *meron*; *univocum*; *equivocum*; metaphor; *analogia*

PAMBUNGAD

Sa pagbaling sa mga diksiyonaryong pilosopiko, ang titulong “metapisika” ay nakakabit na sa pangalan ni Aristoteles.¹ Ayon sa paglalahad na ganito,

¹Enrico Berti, *Introduzione alla Metafisica* (Torino: De Agostini Scuola, 2010), 7. Binibigyang-kompirmasyon ang sinasabi ni Berti ng *Dizionario Etimologico*, pinamatnugutan nina Diego Meldi, Anna

napakapraktikal ng pinagmulan ng naturang salita, at ang pagkakabuo nito’y bunsod ng pangangailangang pang-aklatan o klasipikasyon. Tinatantiyang nagmula ang katagang “metapisika” kay Andronicus ng Rhodes na naging patnugot ng *corpus Aristotelicum*, o yaong lupon ng mga isinulat ni Aristoteles. Sa gawain ng pag-iipon ayon sa mga uri ng naisulat ni Aristoteles, binigyang-titulo ni Andronico ang mga manuskritong susunod matapos ang mga tekstong may kinalaman sa pisika. Kayâ nga ang kahulugang dito mula sa etimolohiya ng metapisika, *metà ta physikà*, ay yaong mga sulatíng inipon matapos ang pisika.

Dalawa ang matututuhan sa panimulang pakikipagtagpo sa terminong metapisika. Una, nakapaloob ang mga metapisikal na sulat ni Aristoteles sa kabuuan ng kaniyang mga naiwang dokumento kaya’t may inter-aksiyon ang mga paksain niya bilang pilosopo sa pagtungo sa mga nakatataas o pag-aaral na ibayo pa sa mga nailahad na mga panimulang kaalaman. Pangalawa, ang mga susunod pang pilosopo na lulusong sa gawaing metapisika ay nakikipag-ugnayan sa mga sulatíng Aristoteliko, tahasan man o hindi.

Pagmuni-muni ang papel na ito sa pagwiwikang metapisikal ng pilosopo na si Roque Ferriols. Yamang ang tradisyong metapisikal, na katulad ng nailahad na, ay may kaugnayan sa pinasimulan ni Aristoteles, sisikapang bigyang-linaw ang pag-iisip ni Ferriols sa pamamagitan ng pagdaan sa mga tekstong Aristoteliko na maaaring makatulong sa gawaing ito.

Sa aklat niyang *Mga Sinaunang Griyego*, binigyang-pambungad ni Ferriols ang kaniyang pagmumuni-muni sa pamamagitan ng pagtalakay sa mga “batayang kataga” ng mga pilosopong Griyego.² Hihiramin ng papel na ito ang estilong gayon yamang may kinalaman sa pamimilosopiya ni Ferriols ang siyang nais bigyang-diin at dagdag pang may kababaang-loob na dapat amining ang magagawa lang sa kakapusan ng iilang pahina at panahon ay ang makapagbigay ng pambungad sa pagwiwikang metapisikal ni Ferriols.

MGA KATAGA AYON KAY ARISTOTELES

Sa pagsilang pa man ng disiplina ng metapisika, katali na nito ang pagiging abalá sa wikang uubra para sa pagsasaliksik nito. Tinalakay ni Aristoteles ang

Maria Carassiti, et al. (Genova: Rusconi Libri, 2004), 631.

²Roque J. Ferriols, SJ, *Mga Sinaunang Griyego* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1992), 10–16.

usapang *omonimo*, *sinonimo*, at *paronimo* upang bigyang-linaw ang gamit ng mga kataga.³ Binibigyang-atensiyon niya ang partikular na gampanin ng mga salita.

Omonimo ang katagang maaaring magkaroon ng maraming kahulugan.⁴ Sa Filipino, ang salitang “buwan” ay maaaring tumukoy sa pangkalangitang bagay na dumadalaw tuwing gabi. Ngunit ginagamit din natin ang salitang “buwan” upang tukuyin ang oras na lumilipas sa bawat pagbabagong mukha ng buwan. Ang “Magkikita kami sa susunod na buwan” ay nangangahulugan ng oras ng pagtatagpo at ang salitang buwan dito ay maaaring sabihing hinalaw sa orihinal na tinutukoy sa langit ngunit may bago na itong kahulugan sa paggamit sa salita bilang pansukat ng panahon.

Sinonimo naman yaong katagang may iisang kahulugan ngunit maiaaplika sa magkakaibang mga bagay.⁵ Ang salitang “hayop,” halimbawa, ay may iisang

³Aristoteles, *Categories* 1.1a.1–2. Ang pagbasa ng bahaging ito ng *Categories* ni Aristoteles ay pagsisikap sa pagpapasimple ng talakayang agad ikinakabit ang kaniyang usapan doon sa mga kataga at lalampasan ang tradisyonal na pag-iibang iminungkahi ni Ernst Hambruch sa *Logische Regeln platonischen in der aristotelischen Topik* (Berlin: Weidmann, 1904), 28–29. May mahabang panahon ng suporta ang tesis ni Hambruch na mahahanap sa mga sulatin nina Paul Ludwig Friedrich Lang, Margherita Isnardi Parente, Harold F. Cherniss, John P. Anton, H. W. B. Joseph, at K. Jaako J. Hintikka. Sa pagbubuo, ang naging porma sa talakayang lohikal ng tesis ni Hambruch ay “Aristotelian homonymy and synonymy are properties of things rather than words.” Ngunit nagmumungkahi ng alternatibong pagbasa ang kasalukuyang papel na ito na bahagyang dumaan sa sinasabi ni Aristoteles sa *Categories*. Sa isang pagsasaliksik ni Jonathan Barnes, hinalaw niya ang lohikang pormal ng sinasabi ni Aristoteles sa *Categories* upang mabigyang-diin at suporta ang iminumungkahing alternatibong pagbasa ng kasalukuyang papel: “According to commentators, Aristotelian homonymy and synonymy are properties of ‘things’ rather than of words; but that is false—or at any rate misleading” (Jonathan Barnes, *Logical Matters: Essays in Ancient Philosophy II* [Oxford University Press, 2012], 286). Upang pagtibayin, samakatwid, ang pagtalakay sa papel na ito, bibigyang indikasyon ang mga salin ni Barnes na sipi mula sa *Categories* ni Aristoteles pati na ang kaniyang pagmumuni-muning pormalistiko at lohikal sa bahaging iyon upang bigyang-linaw ang maaari namang sabihing mga *terminong Aristoteliko din ang homonimo at sinonimo*. Ang kilos ng pagpapasimple naman ay pagsisikap na sundin ang mungkahi ni Umberto Eco sa kilos ng pag-unawa at interpretasyon (*I limiti dell’interpretazione* [Milano: Bompiani, 1990], 103–25).

⁴Aristoteles, *Categories* 1.1a1–2. Isinalin ni Jonathan Barnes ang bahaging ito bilang “Items are called homonymous if their name alone is common, the account of their essence in respect of the name being different.” Upang matalakay sa lohikang pormal ang sinabi ni Aristoteles, iminungkahi niya ang pormulasyong “The members of a group of items are homonymous with respect to a term T if and only if T is true in a different sense of each member of the group.” Sa lohikal na paghalaw niya upang maging terminong lingguwistiko ang homonimo, inihain niya ang pamantayang ito: “An Item is homonymous if and only if it has more than one sense” (285–86).

⁵Aristoteles *Categories* 1.1a6–7. Ang pagsasalain naman ni Barnes sa pangungusap ni Aristoteles na tinatalakay ang sinonimo ay ganito: “Items are called synonymous if their name is common and in addition, the account of their essence in respect of the name is the same.” Sa ganang nais ni Barnes na bigyang lohikal at formalistikong pagbibigay-kahulugan sa salin, iminungkahi niya ito: “The members of a group of items are synonymous with respect to a term T if and only if T is true in the same sense of each

kahulugan. Ginagamit samakatwid ang salitang hayop upang tukuyin yaong mga may búhay at kamalayan katulad ng pusa, aso, at iba pa. Ngunit nagkakaunawaan din ang magkakausap kung gagamitin ang salitang "hayop" upang tukuyin ang isang tao: "kabilang ang tao sa kaharian ng mga hayop." Ipinakikilala ng salitang "hayop" dito ang purong formal o makapangalan na pagtuturing na sa katalagahan naman ang pinaggagamitan ng kataga'y nagkakaiba sa pag-iral. May husay dito ang formal na salitang "hayop" na bagaman iisa ang kahulugan ay nagagamit pa rin upang tukuyin ang nagkakaibang mga umiiral.⁶

Paronimo naman ang mga katagang nahahalaw mula sa isang kataga na nagiging maliban pa sa sarili nito.⁷ Isinilang, halimbawa, ang salitang "buwanan" at "kabuwanan" mula sa salitang "buwan," ang "kakikitain," at "magkikita" mula sa "kita" o ang "kahayupan" mula sa "hayop."

Hindi naging malinaw sa halaga ng pagsasama-sama ng mga salita ang kahusayang nailahad sa simula ng sulating *Categories* ni Aristoteles. Naroon pa lamang siya sa pagpansin sa pagpapangalan. May pagkabukásang pag-unawa sa kaniyang sulatín na para bagang inihihwalay ang kilos ng bawat kataga sa kabuuan ng pangungusap. May pagbibigay interpretasyon nga sa mga naiwang sulatín niya na para bagang inisa-isa ang paksain mula sa isang teorya ng mga "kataga" (*Categories*), matapos ay yaong sa mga "parirala" (*On Interpretation, Topics*), at sa huli ay pagsasaliksik tungkol sa "argumentasyon" (*Analytics*).⁸

Ngunit mahahalata sa kilos ng mga salitang inisa-isa din sa itaas upang mabigyang-linaw ang omonimo, sinonimo, at paronimo na laging ipinalalagay ng mga salitang ganito ang pagkakagamit ng mga ito sa parirala o pangungusap.⁹ Nagkakaunawaan sa tinutukoy na mga salita na may gamit omonimo ang nagkakaibang gamit ng iisang kataga sa maraming kahulugan nito sa pluralidad ng mga pangungusap. Ang sinonimo naman ay nahahalatang napaglalaruan ng mga pangungusap na purong lohikal at mapaglarawan. Gayundin, ang paggamit ng mga paronimo ay nasa husay ng tagapagsalita na halawin ang uubrang porma ng ugat na salita upang makapamunga ito ng iba pang mga salitang magagamit sa

member of the group." Sa pagpapatuloy na gawing terminong lingguwistiko ang sinonimo, inilahad niya ang pormang ito: "An item is synonymous if and only if it has exactly one sense" (286).

⁶Mas liliwanag pinag-uusapan kung aalalahanin natin ang "Gabay sa Nilalito" ni E. F. Schumacher na isinalin ni Ferriols sa *Pambungad sa Metapisika* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1991), 135–46.

⁷Aristoteles *Categories* 1.1a14. Tinapos ni Barnes ang kaniyang pagmumuni-muni sa sinonimo. Para sa paronimo, tingnan ang Paul Gilbert, *Corso di Metafisica: La pazienza d'essere* (Casale Monferrato: Piemme, 1997), 83.

⁸Cf. Gilbert, *Metafisica*, 85.

⁹Cf. Gilbert, *Metafisica*, 85.

mga susunod pang mga pangungusap. Ang bisa, samakatwid, ng isang kataga ay nabibigyang-linaw ng gamit nito sa daloy ng proposisyon.¹⁰

PAGSUSURI NG MGA BATAYANG KATAGA NI ARISTOTELES SA LIWANAG NG MGA KATAGANG GINAMIT SA METAPISIKA NI ROQUE FERRIOLS

Pinamagatan ni Ferriols na *Pambungad sa Metapisika* ang kaniyang aklat ng pilosopiya at tinatayang unang beses itong maglimbag ng isang sulatíng metapisikal sa wikang Filipino. Bilang disiplinang metapisikal, ang kaniyang pag-iisip ay may minana kay Aristoteles. Sa pakikipagdiyalogo kay Aristoteles, dapat bigyang-pansin ang estilo ng pagtalakay sa mga pilosopo na hinahalaw ni Ferriols at tinatalakay sa kaniyang mga klase at aklat. Madalas bigkasin ni Ferriols sa klase na hindi lang pagasalín ng mga salita mula sa isang lengguwahe patungo sa isa pa ang gawain ng pamimilosopiya na gagamit ng sariling wika. Idinidiin niyang ang pamamaraan ng pagtingin bilang pilosopo mula sa sarili niyang katotohanan upang makita ang itinuturo ng pilosopong nagmumula man sa ibang konteksto at kapaligiran ang siyang matinong pagsilang ng pilosopikong pagbigkas.¹¹

Sa gayong paraan na may pagkilala sa mga kadiyalogong iba pang pilosopo, tinalakay ni Ferriols ang univocum, equivocum, at analogum bilang gamit ng mga kataga.¹² Bagaman hindi siya ang metapisikong unang gumamit ng mga katagang ito,¹³ orihinal din ang pagkakagamit niya ng mga naturang salita na iyon sa abotanaw ng kaniyang metapisika. Ayon pa nga sa pag-iisip niya, “malikhain ang bawat paggamit ng salita.”¹⁴ Katangi-tangi ang pagbigkas ni Ferriols sa mga katagang ito sa unang pagkakataong naging bahagi ng sistemang metapisikal sa wikang Filipino ang mga iyon. Habang nakapaloob, samakatwid, sa sistemang pilosopikal niya na may utang sa mga naunang pilosopo at nakikipag-ugnayan pa nga sa mga katulad

¹⁰Cf. Gilbert, *Metafisica*, 85.

¹¹Roque J. Ferriols, SJ, “Pambungad sa Pambungad,” nasa *Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, pinamatnugutan ni Roque J. Ferriols, SJ (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1979), 1–7.

¹²Ferriols, *Metapisika*, 146–51.

¹³Sa mga pormal na klase, halimbawa, ng Metapisika ni Ferriols, ginagamit niya ang kaniyang salin ng ilang pahinang hinalaw mula sa sulatín ng kaniyang kapuwa Heswita na si Joseph de Finance. Maaaring basahin ang pagtalakay ni Finance sa univocum, equivocum, at analogum sa *Conoscenza dell'Essere: Trattato di ontologia* (Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1998), 44–63.

¹⁴Ferriols, “Pambungad sa Pambungad,” 1.

niyang nagsusulat din tungkol sa metapisika, kakaiba din ang mga katagang ito sa pagkakagamit ni Ferriols.

Kung wastong matatawag din bilang mga kataga ang homonimo, sinonimo, at paronimo, sa kilos ng talakayang nasa itaas, magiging mabilis sana ang paglilipat mula sa sulatín ni Aristoteles patungo sa metapisikang katulad ng kay Ferriols. Marahil kung susundan ang daloy ng talakayan, bakâ sabihin pang nilinaw na lamang ni Ferriols ang nakakubling ipinalalagay ng paggamit ng mga kataga ni Aristoteles; ibinabad iyon sa kaugnayan sa iba pang mga salita at mas mauunawaan na ang simulain ng akdang "Analogia" na siyang pang-anim na kabanata ng aklat na *Pambungad sa Metapisika*. Sa kabanatang iyon, nakabibiglang agad na nagsimula sa "gamit ng kataga" na matatawag na univocum, equivocum, at analogum; tinalunán ang ugnayan sa pagitan ng mga salita ni Aristoteles at agad nang tinalakay itong mga salitang pinapaboran ni Ferriols. Binigyang-pagkiling lang nga kaya ni Ferriols ang nakaliligtaang nagtatagong ugnayan ng kataga, mga parirala at pangungusap? Nabubulid sa pagmamadali at kawalang-ingat ang daloy ng gayong pag-iisip.

Hindi binigkas ni Ferriols ang omonimo bilang equivocum sa sistema niyang metapisikal. Hindi mababakasan na ang katagang equivocum ay babad sa kaugnayan sa iba pang mga salita; ganap lang itong nagsimula bilang isang terminong omonimo na ngayo'y maaaring gamitin sa pagkakaayos ng mga salita upang magkaroon ng maraming kahulugan kayâ nga simpleng masasabi nang nagiging equivocum. Naiwasan din ang simplistikong pagsasabing ang sinonimo na naibabalik sa ugnayan nito sa iba pang mga salita ay may bisà ng katagang univocum sa ganang pinag-uusapan lamang ang pinakamanipis na lohikong formal na pagpapakahulugan doon at inaaplika sa iba ibang mga bagay na nasa labas ng kaisipan. Gayundin, wala sa sulatín ni Ferriols ang pagsasabing ang paronimo ay katapat ng analogum sa pagkakaibang naisasasitwasyon itong huling kataga sa loob ng sistematikong ugnayan ng mga salita.¹⁵ Samakatwid, nakaligtas ang metapisika ni Ferriols sa kamalian ng ibang sistemang metapisikal na gayon ang daloy ng pagtalakay mula kay Aristoteles.¹⁶

Kung pagtatapatin lamang ang mga salita sa kilos na equivocum din ang homonimo, babad nga lang sa relasyon ng mga salita; o kaya nama'y sabihing ang sinonimo ay univocum din sa pakikipag-ugnayan nito sa iba pang mga kataga,

¹⁵Sa mga matandang gamit ng analogum, may panahon ding tinawag ito na paronimo mula sa salitang *paronomus*. *Paronomasia* ang tawag sa proseso ng paghalaw o paghubog ng mga salitang nagmumula sa isang ugat na salita sa pamamagitan ng kaunting pagbabago dito (tingnan, halimbawa, kay Gilbert, *Metafisika*, 87).

¹⁶Hindi marahil maiiwasan ang ganitong pagkahulog dahil sa Latin na pagsasalin na ginanap ni Anicius Manlius Boethius sa *Categories* ni Aristoteles (*In Categoria Aristotelis*, Patrologia Latina 64, 163C).

nangyayaring nananatili lamang ang pag-iisip sa manipis na turing sa mga kataga at binibigkas ang mga ito nang manhid sa mga partikular na sumasailalim dito. Sa kabilang dako, para kay Ferriols, nais niyang bigyang-diin ang ugnayan ng mga salita bilang mga nagpapanatili sa isang kabuuang mauunawaan at tunay ngang batayan. Ang mga batayang kataga ng pilosopiya ni Ferriols ay hindi lang ugnayang aksidental sa husay ng tagapagsalita na pinagtatagni-tagani at pinagsasama-sama ang mga salita upang bumuo ng isang disenyo: univocum, equivocum, talinghaga o talastasang pilosopikal.

May oryentasyon ang paggamit ng mga kataga para kay Ferriols.¹⁷ Nakapaloob ang pagsisikap niyang pag-ibahin ang univocum, equivocum, at analogum sa pagtatangka niyang “bigkasin ang meron.”¹⁸ Sa ganang binibigkas ang mga katagang ito sa pagsisikap na gayon, parang kabalintunaan ding napananatili ang kalagayan nila sa kung ano sila. Samakatwid, sa pagbabalik-tanaw sa mga naunang pagsisikap sa pagbigkas ng mga salita katulad ng ginawa ni Aristoteles, kung ipipihit ang talakayan sa oryentasyon ng paglapit sa meron, maiuuwi ang pagsisikap ni Aristoteles bilang pagbibigay-pangalan sa mga bagay-bagay na pinagtatakahan.¹⁹ Sa ganitong paraan, hindi lamang pormang purong kataga ang tinatalakay nina Aristoteles at Ferriols; marahil masasabi ring may pagkakaipareho at pagkakaiba sa pagitan ng sinonimo at univoco katulad ng magkaiba’t magkapareho rin ang homonimo at equivocum kung bibigyang-oryentasyon ang mga ito sa pagsisikap na bigkasin ang talagang nangyayari. Sa talakayang gayon, lalong nahahantungan ang husay ng tinatawag na analogia ni Ferriols at paronimo ni Aristoteles bilang umuubrang paggamit ng mga salita na káyang tawirin ang hangganan ng mga ito mula sa ugnayang purong salita lamang upang umabot sa pagbigkas ng katalagahan sa pagitan ng nagkakaipareho at nagkakaiba sa pag-iral. Sa gayong larangan, habang tinatanaw ang linaw na maaaring maiugnay ang mga kataga ni Aristoteles sa mga ginamit sa metapisika ni Ferriols, binibigyang-espasyo din ang malalim na pagkakaibang maaaring paksain ng mga nais pang palalimin ang ugnayan sa pagitan ng homonimo, sinonimo, at paronimo, sa isang banda, at univocum, equivocum, at analogum naman, sa kabilang banda.

¹⁷Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 15–16.

¹⁸Isang buong kabanata ng aklat ni Ferriols ang itinalaga niya sa gawaing “Bigkasin ang Meron” (*Pambungad sa Metapisika*, 111–34).

¹⁹Sa ganang ganito nalalampasan ang piniling kampiyan ng papel na ito sa simula ng pagninilay na tinalakay ang mga kataga sa *Categories* ni Aristoteles. Bagaman tulong ang kaisipan ni Barnes, tulong lamang ito na maaaring lampasan kapag nakaabot na sa pagbigkas ng talagang nangyayari.

PAGSUSURI NG MGA BATAYANG KATAGA NI FERRIOLS

Kung susuriin ang paggamit ni Ferriols sa mga kataga sa liwanag ng oryentasyon ng mga ito sa meron, habang tinatalakay din ang pagkababad ng mga salitang ito sa isa’t isa sa katalagahan, mabibigkas ang univocum, equivocum, o analogum bilang mga kataga ayon sa kilos nito sa isang proposisyon nang may paghahambing sa iba pang kilos nito sa ibang proposisyon sa kabuuan ng isang talastasan. Sinusundan ni Ferriols dito ang orihinal na pag-iisip ni Santo Tomas sa paglalalahad sa katagang analogum bilang napapasagitna ng dalawang malabis na dulo.²⁰

Pagmumuni-muni ukol sa Equivocum

Sa pagsisimula ng talakayan, maaaring tingnan ang salitang “saksakan” sa pangungusap na ginamit ni Ferriols sa kaniyang aklat upang talakayin ang equivocum:

Halimbawa, maaaring sabihin na nagsaksakan sina Pedro at Juan. Maaari ding sabihing saksakan ng ganda ang krismastri sa Cubao. Saksakan. Iisa ang ngalan. Dalawa ang konsepto. . . . Labanan sa patalim. Matinding antas. Katwa na ang dalawang konsepto ay may iisang pangalan.²¹

Sa ehemplong ito, nagiging bukás ang kalituhan sa puntong inilapit ni Ferriols ang equivocum sa paghahambing.²² Para bagang nauuwi muli dito ang pag-iisip tungkol sa equivocum bilang siyang kataga na may bisà sa kakayahang mag-angkin ng dalawa o higit pang konsepto kaya’t mistulang mas napapalapit sa homonimo ni Aristoteles (halimbawa, “nakagugulat na pagsasakitan” o “nakagugulat na matinding antas ng kagandahan”). Ngunit kung susuriing maigi gamit ang daloy ng talakayan, maaari namang linawin pang wala mismo sa katagang “saksakan” ang equivocum sapagkat walang pagsasalungatan o kompetisyon ng nagtatapatang mga konsepto kung kukunin nang magkahiwalay ang mga proposisyong “nagsaksakan sina Pedro at Juan” at “saksakan ng ganda ang krismastri sa Cubao.”

Mauunawaan ang dalawang usapan bilang magkaiba’t magkalayo habang nahahagip ng pag-unawang nagkaroon ng kahulugang ekstrinseko o pagtatayutay (talinghaga) ang ikalawang proposisyon sapagkat patalinghaga nitong tinutukoy ang ganda ng krismastri sa “matindi at nakakabulangang antas”²³ nito. Naging paglalarawan ng pagsasakitan nina Pedro at Juan sa pagsasaayos ng mga salita

²⁰*Summa Theologiae* Ia.Q13.a5.c.

²¹Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 148.

²²*Ibid.*, 148–49.

²³*Ibid.*

ang unang proposisyon habang naging pasukdol namang binibigyan ng ibang pagsasaaayos ng mga salita ang paggamit ng “saksakan” kayâ naging talinghaga ang ikalawang proposisyon. Ang pangalawang proposisyon ay pamamaraan ng tagapagsalita na katapat ng puwede ring sabihin bilang “napakaganda ng krismastri sa Cubao.”

Sa kilos ng paglilina upang pag-ibahin ang talinghaga at ang usapang *equivocum*, iminumungkahing kilanling isinisilang itong huli kung gagawin nating halimbawa ang pagsasama ng dalawang proposisyong ginawang halimbawa sa itaas: “saksakan nina Pedro, Juan, at ng ganda ng krismastri sa Cubao!” Matutunghayan ang bisang *equivocum* sa iisang talastasan ng salitang “saksakan,” bagaman agad ding nauunawaan ng sinumang mambabasâ na sa gayong pagsasama-sama, maaaring nagbibiro lamang ang nagsasalita. Mahahalatang pagmumulan ng walang hanggang pagbigkas *equivocum* ang ordinaryong wika; sa katotohanan, ang pagkatuto sa wika ay pagkatuto ng larong magagawa sa *equivocum*. Sa usapang mapaglaro at may panlilito, natutunghayan ang bisâ ng kalabisan ng ganitong pagwiwika.

Ang *equivocum* ay mula sa mga salitang Latin: *vox* (tinig) at *aequus* (pantay o magkatulad); tinutukoy ng *vox* ang tunog o salita kayâ nga ang *equivocum* ay iisang salita na may magkaibang nagtatapatan na kahulugan.²⁴

Pagmumuni-muni sa Univocum

Ang univocum ay mula sa mga ugat na salitang Latin: *unus* na ang kahulugan ay isa at *vox* na siyang huni o tinig; matatawag na univocum ang pagwiwikang itinatali sa iisa at katangi-tanging kahulugan ang isang kataga sa nagkakaibang mga proposisyon. Teoretikal na kagawian upang maipagpatuloy nang matino ang talakayan at mapalawig ang lahat ng masasabi tungkol sa iisang pinag-aaralan o nais tuunan ng pagsasaliksik. Ang saysay ng univocum ay nasa “lohikal na pagtatangka.” Sa paggawa, halimbawa, ng paglalagay sa isang listahan, ang tubig sa ilog, tubig sa banyo at tubig-ulan ay pare-parehong mapapangalanang “tubig.”²⁵

Ang pagtatangkang bigkasing univocum ang “tubig” ay pagsubok ding bigkasin nang lohikal iyon. Inilarawan ni Ferriols ang kilos univocum bilang pagsisikap na nananatili sa patakaran ng pagbuo ng konseptong manipis.²⁶ Nabanggit ni Ferriols ang “pagkakahon” o pagpupumilit na isuksok sa isang masikip na konseptong

²⁴Hindi lahat ng halimbawang *equivocum* ay ganito lamang ang kalalabasan; sa *footnote* 39 ay matutunghayan ang isa pang halimbawa na naiiba ang porma at ginamit pa sa isang tekstong pampanitikan.

²⁵Pagmumuni-muning sinusubok bigkasing univocum ni Ferriols ang pagninilay niya rin sa “tubig.” Tingnan ang *Pambungad sa Metapisika*, 27.

²⁶*Ibid.*, 147.

ang pagbigkas at natapos ang kaniyang pagninilay sa kabiguang magmatino ng sinumang walang malay na nag-uunivocum.²⁷

Ngunit may lugar din ang pagwiwikang univocum sa katinuan—halimbawa sa disiplinang may pagpapahalaga sa pagsukat, paglilista, pag-uulit, at prediksiyon. Gayunman, mahalagang maging mulát ang sinumang nagsasagawa nito na nasa larangan ng teoretikal o lohikal na pagtatangka at pagwiwika ang univocum na kaniyang pinagsisikapang panatilihin. Sa ganitong paraan, may kakulangan ang walang isip na hilahin na lamang sa ordinaryong pagwiwika ang mga kongklusyong natutunghayan sa salitang univocum.

Sa karanasang pang-araw-araw ng ordinaryong tao na gumagamit ng salita, imposible ang pananatili nang may ubod-lakas na kasiguruhan ng iisang kahulugan lamang para sa isang salita. Ayon sa Swisong lingguwistiko na si Ferdinand de Saussure, ang mga pananda o ang relasyon sa pagitan ng kataga at ipinapakahulugan nito sa ating mga wika ay arbitraryo.²⁸ Nag-uumapaw sa kasaysayan ng mga táong binigyang-buhay ang mga kataga sa kanilang pagbigkas. Mangyari pa, ang tradisyon ng “pagbibigay-kahulugan” sa mga bagay-bagay ay pinagyayaman ng pagkakapareho at pagkakaiba-iba ng bawat kultura alinsunod sa maraming pagsasabalangkas ng karanasang-tao sa mundo.²⁹ May higit sa limang salita, halimbawa, ang mga Filipino upang sabihin ang tinatawag sa Ingles na *banana*: lakatan, saba, senyorita, latundan, butuan, gloria (pulang saging), at iba pa. Sa usapang ordinaryo, kung gayon, walang katagang papasá sa pagiging ganap na univocum na tutukoy sa katalagahan sa kalubusan ng maaaring maipakahulugan dito.

Sa liwanag ng kaisipan ni Saussure at ng kahitikan ng ordinaryong pagwiwika, mauunawaan nating lalo ang “kabiguan ng pagtatangkang bumigkas nang univocum” lamang.³⁰ Ang paglusaw ng mga salita sa mga kagawiang univocum ay nangangahulugan ng labis na paglimot ng anumang mauunawaang saysay ng mga kataga. Hindi man mulát, nanlalansi at nahuhulog pa nga sa equivocum ang makaunivocum na pananalitang walang malay na ipinalalagay ang kaniyang mga prinsipyong lohikal.³¹ Halimbawa, ang ibig ipakahulugan ng “tao” sa pagtatangkang univocum ay hindi na ang ordinaryong tao na nasa katalagahan, kayâ nga kung ipapataw ang *average man* bilang pamantayang dapat sundin ng tao, dalawa na ang tinutukoy ng *tao*: (1) tinutukoy ang resulta ng “pagtatangkang sukatin sa univocum” ang tao at (2) ang ordinaryong tao na humihinga at tunay na buháy sa katotohanan. Dalawang magkaibang kahulugan ng salitang *tao* ang naglalaro dito, kayâ nga mula

²⁷Ibid.

²⁸Ferdinand de Saussure, *Corso di linguistica generale* (Bari: Laterza, 1967), 85–88.

²⁹Silipin din ang parehong talakayan sa Gilbert, *Metafisika*, 86.

³⁰Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 147.

³¹Ibid., 87.

sa pagtatangkang univocum, pagdating sa punto ng aplikasyon ay nahuhulog naman sa equivocum.

Ang wikang nagtatangkang sabihin ang katagang hindi maaaring magkaroon ng iba pang kahulugan maliban sa depinisyong ibinigay dito ay wikang nanganganib na itakwil ang katalagahang laging aalpas sa mga sistemang hindi na nagbibigay-representasyon ng katotohanan. Ang depinisyong uubra, halimbawa, para sa isang tao ay kay nipis na hindi na makikilala pa at ni hindi maaangkin ng sinumang tao. Hindi umiiral sa katalagahan ang *average man* na nilinis ng pagtatangkang pagsasakonseptong tumpak; ang táong lohikal na konsepto lamang na walang mukha at kakanyahan ay hindi talaga tao.³²

Binubusabos ang lalim, kahitikan, at tindi ng kahulugan sa pagtatangkang univocum ng pagwiwika. Ngunit matino ding mag-iingat na huwag maligaw sa usapang equivococo na laging bukás sa pagbibiro at kalituhan.³³

Sa pagsasaliksik sa uubrang pagbigkas ng salita nababatid nating hindi dapat laging kumakalat ang kahulugan kundi tumutungo sa pag-iipon; sa kaso ng mga batayang kataga na hindi maaaring magmula sa equivocum ay dapat na umaayon sa kilos kaisahan kayâ nga masasabi ring ang matinong pagbigkas ay magbibigay ng mismong kaisahan.³⁴ Habang pinanghahawakan natin ang natutuhan sa negasyon ng univocum at equivocum, alam ng matinong mambibigkas na hindi maaaring mapipi ang dami ng yaman ng pagbigkas. Samakatwid, sabay dapat na hindi maaaring ipagwalang-bahala ang kilos pag-iipon at ang kaisahan ng matinong pagbigkas sa pagkamarami ng mga tunay na mabibigkas; sa ganitong layunin, *analogum* ang siyang nasa tensiyon ng dalawang dulo. Analogia ang nagbibigay sa katalagahan, sa anumang karanasan, ng partikular na pag-iipon, sabay yaong kilos din nito ay hindi pinawawalang-bisa ang pagkakakaiba-iba ng mga tinig sa karamihan ng pagbigkas (*multivocum*); at sa gayon, hindi nilulusaw ang kahitikan ng mabibigkas sa isang katangi-tanging tipo lamang (univocum). Ang tanging landas ng katinuan ay pagbigkas ng meron sa kaugnayang nagpapaisa sa pagitan ng nagkakaiba at may kakanyahang mga nagmemeron.³⁵

Pagmumuni-muning Analogum

Ang analogum ang ikatlong batayang kataga na pinag-iisa ang equivocum at univocum kaya't nalalampasan nang mahusay ang mga ito. Ito ay mula sa Griyegong

³²Ibid., 91.

³³Paul Gilbert, *Le ragioni della sapienza* (Roma: Gregorian & Biblical Press, 2010), 74.

³⁴Cf. Jesus Villagrasa, *Metafisica: L'uomo e la metafisica* (Roma: Ateneo Pontificio Regina Apostolorum Dipartimento Pubblicazioni, 2006), 144.

³⁵Cf. Berti, *Introduzione alla Metafisica*, 71.

salitang *analogos*, at ang literal na salin nito ay “katagang umiibayo.”³⁶ Lumilitaw naman ang mga salitang intrinseko at ekstrinseko sa pagtalakay ni Ferriols ukol sa analogum; matutunghayan ito halimbawa sa paglilinaw niya sa mga sumusunod sa sipi:

Kung tinatawag na meron ang bawat linalang, hindi ito paghahambing o metapor, kundi pagtawag sa kaibuturan ng bawat isa. At ang dahilan kung bakit maaring magbigay-liwanang ang isang metapor na nagmumula sa labas, ekstrinseko, ay sapagkat lahat lahat ay intrinsekong sinasakop ng meron. Ang iba ay makapagpapalinaw sa iba sapagkat sa kaibuturan ng pagkakaiba ay may pagkakaisa.³⁷

Sa sulatin ni Ferriols, katulad ng nabanggit sa itaas, iniuugnay niya sa equivocum ang ekstrinsekong pagbibigay-paliwanag sa meron na tatawagin niya ring *metaphora* na sa Griyego ay nangangahulugan ng pagdadala sa lampas.³⁸ Ngunit dito’y kapansin-pansin na mas malapit sa kinuha nating kahulugan ng *analogos* (katagang umiibayo) ang tinatawag ni Ferriols na *metaphora* (pagdadala sa lampas) kaysa sa equivocum (*aequus* at *vox*: isang huni na maaaring magkaroon ng dalawa at higit pang kahulugan). Kung kukunin ang pangkabuuang oryentasyon sa meron ng paggamit ni Ferriols sa mga kataga, mahahalatang nagiging tayutay (o *metaphora*) ang isang talastasan sa kombinasyon ng mga salita na nais himigan ang talagang nangyayari. Sa kabilang dako naman, bagaman katulad ng talinghaga na kinukuha ang galíng bilang equivocum sa pagbibigay nito ng dalawa o higit pang kahulugan, ibang-iba ang talastasang ginagamit sa laro. Sa halip na maging pahiwatig ng talagang nangyayari, kinasasadlakan ng equivocum ang kalituhan o, kung minsan, epektibong pagbibiro at panlilito.³⁹

³⁶Gilbert, *Metafisika*, 87–88. Kinukuha ng papel na ito ang interpretasyon ni Gilbert na mula ang salitang *analogos* sa dalawang salitang Griyego na *ana* (pataas o papalampas) at *logos* (kataga). Ang metapisika ni Ferriols ay kinukuha sa kahulugang nakabase sa salitang *analogia*, na ang kahulugan naman ay “ayon sa paksa” (*Pambungad sa Metapisika*, 134).

³⁷Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 151.

³⁸Ibid., 149.

³⁹Halimbawa ng equivocum ang matutunghayan sa *Macbeth* sa panulat ni William Shakespeare. Sinabi ng mga mangkukulam kay Macbeth na ligtas siya hangga’t hindi lumalakad ang Dakilang Kakahuyan ng Birnam patungong burol ng Dunsinane. Sa pagkakagamit ng mga mangkukulam sa salitang “lumalakad” para bagang naisip ni Macbeth na hindi tutubuan ang mga punò ng Birnam upang sadyain ang burol ng Dunsinane, isang hindi mangyayari kayà nakaramdam siya ng kapanatagan. Ngunit “lumakad” ang mga punò ng Birnam nang putulin ito at dalhin ng mga kaaway ni Macbeth. Klasikong *equivocation* ang nangyari sa dulang ito na iba pa naman sa pagtatalinghaga sapagkat paglalakad din naman ang nangyari sa mga punò ngunit hindi sa kahulugang nasa isip ni Macbeth.

Kung pananatilihin natin ang pag-iiba sa pagitan ng equivocum at metaphora, magkakaroon ng landas ang talakayang dalawang pag-alpas ang bisà ng usapang analogum: ekstrinseko at intrinseko.⁴⁰ Matutukoy na ekstrinsekong analogia ang ipinapataw sa isang simuno na panag-uring hindi lumalagos sa esensiya nito sa pamamagitan ng pagtatalinghaga. Halimbawa nito ay ang proposisyong “Malalim si Padre Roque.” Nangyayari ang ekstrinsekong analogia mula sa ugnayan ng dalawang simuno na binibigyang-paglalarawan ng iisang panag-uri na sa kasong ito ay “malalim.” Ang dalawang simunong pinag-usapan ay ang “dagat” (bagaman tahimik ito at ipinalagay lamang) at si “Padre Roque.” Iginagawad ng proposisyon kapuwa sa dalawang ito ang “malalim” bilang panag-uri. Mahahalatang ang panag-uri dito ay manhid sa pag-aabala kung lalagos man ito sa esensiya ng mga simuno o hindi; magkaibang-magkaiba ang dalawang simuno. Sa paghabol ng galing ng pagtatayutay o pagtatalinghaga nabibigyan tayo ng pagkaunawa sa katotohanan ni Roque sa pamamagitan ng paghahambing sa kaniya sa dagat: kapuwa sila may lalim. Tinatawag ding “pagwawangis” (*metaphora*) ang analogiang ekstrinseko na mababatid nating may husay ng pagkuha sa sarili ng kakayahan ng usapang equivoco ngunit hindi na sa paraang walang tino o kalituhan lamang. Sa ganang ito ay umiibayo din at tunay na analogos ang pagwawangis.⁴¹ Nakapagbibigay ito ng paglalarawan sa simuno sa pamamagitan ng paghahambing nito sa iba pang mga simuno (bagaman magkaibang-magkaiba ang mga ito). May nauunawaan tayo sa pinag-uusapan sa pamamagitan ng metaphora.⁴²

Sa kabilang banda naman, intrinseko ang pag-ibayo kung iginagawad nito sa isang simuno ang panag-uring hindi man din lumalagos sa mismong esensiya at hindi ito ginagambala ay pinatitindi naman ang kaniyang katotohanan. Halimbawa, “magaling si Padre Roque.” Analogiang intrinseko sapagkat lampas pa sa pagtatalinghaga, may sinasabi nang tahasan tungkol sa pinag-uusapan, umaabot pa sa pagbigkas sa katalagahan. Itong ganitong uri ng analogum ang siyang tinuunan ng pansin ng pag-iisip ni Ferriols sa kaniyang sulatin.⁴³

⁴⁰Ginagamit ang pag-iibang ekstrinseko (kahulugan mula sa labas) at intrinseko (kahulugan mula sa loob) upang bigyan ng lalong linaw kung paanong ang analohiya na tinatawag din ni Ferriols na metaphora o talinghaga ng paghahambing ay may kaugnayan nga sa analogia na intrinsekong isinasangkot ang pagka-hawig-pagka-iba ng mismong mga nagmemeron (*Pambungad sa Metapisika* 151).

⁴¹Ang sinasabi ritong pag-ibayo na nagagawa ng ekstrinsekong analogia o metaphora ay binibigyang-pagpapatibay din ng iba pang pilosopo na katulad ni Paul Ricoeur (tingnan ang kanyang *The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language* [1978]).

⁴²Sa isang bahagi ng sulatin ni Santo Tomas, tinalakay niya rin ang pagkakaiba ng univocum, equivocum, at analogum (*Summa Theologiae* Ia.Q12–13).

⁴³Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 151.

Ang pag-ibayo ng intrinsekong analogum ay nangyayari "sapagkat ang akto ng pagbigkas sa meron ay nakikipagtalaban sa akto ng pagmemeron ng binibigkas."⁴⁴ Hindi na lamang dito nananatili ang usapan sa nibel ng mga proposisyon, umiibayo na sa larangan ng katotohanan ng pag-iral o sa mas pinapaborang pananalita ni Ferriols, pagmemeron. Isinasangkot dito, samakatwid, ang pagpapatindi sa katotohanan ng pinag-uusapan habang mulát din naman sa kaugnayan sa pagitan ng bawat pinag-uusapan. Analogia yaong relasyon sa gitna ng mga simunong nagkakaiba habang nakikinabang sa mga mailalahad na panag-uri dahil mismo sa esensiyang natatangi sa bawat isa. Sa halimbawang nabanggit sa itaas, ang "galing" ay makikilalang bisà ng bawat umiiral na maaaring pag-usapan. Sa pagsasabing "magaling si Padre Roque," nahahagip din ang paghahambing sa iba pang mga umiiral na may galing din. Sa usapang ganito, nasasangkot sa katalagahan mismo ang nagsasalita din, sapagkat maaaring sang-ayunan, pabulaanan o bigyang-kuwalipikasyon pa ang sinasabi niyang "Magaling ang táong ito." Totoo lamang ang pumupuri sa isang magaling kung may galing din sa pagkilates siya mismong nagsasalita at nagbibigay ng papuri. Mangyari pa, ang pinag-uusapang galing dito ay hindi lamang sa bisà ng talinghaga kundi naroon na sa pagsisikap bigkasin ang katalagahan, kaya't lilikom ng reaksiyon, katulad ng pagkikibit-balikat, pagtatanong ng "Talaga?" o maaaring pagsang-ayon, "Talaga."

Kung palalayain mula sa equivocum na siyang kahinaan ng paglalahad ni Ferriols, malikhain ang pagwawangis o ekstrinsekong analogia; nakapagpapayaman ito ng maaaring maunawaan at mahiwatigan gamit ang ating karunungan. Mula sa isang parehong panag-uri, halimbawa, napatitindi ang nababatid sa isang umiiral. Landasin ang pagwawangis ng paglalahad ng tindi at kahitikan ng kahulugang maaaring pag-usapan ng tao. Ngunit ang mauunawaang hatid ng pagtatalinghaga para sa kaisipan ay *pagwawangis lamang para sa tao*, at sa kabilang banda, ang *katotohanan sa sarili ng anumang umiiral na pinag-uusapan ay hindi talinghaga*. Tao na siyang nakabibigkas ang siyang gumagamit ng talinghaga. Siyang nagtatalinghaga naman ay maaaring mamulat na kayâ niya nagagamit ang pagwawangis at iba pang pagtatayutay na matino gamit ang mga salita ay sapagkat may malalim na kaugnayan ang mga napaghahambing-hambing na mga umiiral sa kaibuturan mismo ng kanilang pag-iral. Nagagamit ang matalinghagang pananalita para sa isang umiiral dahil lamang sa umaayon ito sa pagmemeron ng mga ipinahihiwatig sa talinghaga. Ang inilalarawan ng táong natatalakay niya nang malikhain gamit ang anumang tayutay ay masasabing nakapaloob mismo sa pagmemeron ng anumang simunong pinag-uusapan. Sa madaling salita, ang ekstrinsekong analogum ay matinong nagagawa ng sinumang bumibigkas dahil lamang sa intrinsekong analogum bilang

⁴⁴Ibid., 150.

kaugnayan sa pagitan niyang bumibigkas at ng mga simunong kaniyang binibigkas sa pagwawangis. Gayon ang kalikasang analohikal ng anumang mapag-uusapan; sa halip na ihilalagay sa katalagahan ang matinong talastasan ay lalo pang inilalapat ito. Sa halip na basagin ang karanasan at paghiwa-hiwalayin ang mga umiiral ay binibigkis ito sa pagkakaisa ng intrinsekong analogia ng meron.⁴⁵

Halimbawa, kayâ maaaring masabing “Masipag na katulad ng mga bubuyog si Rodolfo” ay sapagkat komun sa umiiral na tao at sa umiiral na insekto na katulad ng bubuyog ang pagiging abalâ sa gawaing partikular sa kanilang pag-iral. Subalit sa tao lamang ang tunay na kasipagang may pagpapasiya at paglaban sa katamarang laging nagdudulot ng pagod at antok. Ang sipag ng mga bubuyog ay hindi talaga sipag kundi instinto. Parehong mabusisi si Rodolfo at ang mga bubuyog ngunit ekstrinseko sa kahulugan ng kasipagan ang maaaring sabihin tungkol sa mga bubuyog. May pagwawangis ang kasipagan nila at nagiging malikhain ang paglalarawan sa paggamit ng tayutay na ganito; ngunit alam ng bumibigkas kung sino talaga ang masipag.

Kung susundan, samakatwid, ang usapang “analogia ng meron,” nasasangkot ang meron bilang komun sa mga umiiral sapagkat nagmemeron ang bawat isa sa mga ito.⁴⁶ Gayunman, hindi nito ibig sabihing ginagapos ang mga umiiral sa iisang konseptong pangkalahatan at walang paggalang sa kakanyahan ng bawat isa. Sabi pa ng mga pilosopong sinauna, “Hindi uri (*genere*) ang meron,”⁴⁷ kayâ nga ang mga umiiral, sa puntong nagmemeron ang mga ito, ay matibay sa sariling kakanyahan (*identitas*) at naiiba sa mga kapuwa nito nagmemeron habang sa katotohanan ay napapabilang sa komunidad ng mga meron. Meron ang paghihiwa-hiwalay sa kakanyahan sabay pakikipagkaisa ng mga umiiral;⁴⁸ matibay na itinitindig ng bawat nagmemeron ang sarili nito bilang kaugnay ng iba bagaman hindi nalulusaw lamang ng relasyon niya at parang sabaw na hinihigop ng hindi siya. Tunay na sa kaibuturan ng bawat umiiral ay ang akto ng pagmemeron at sa mismong akto ring

⁴⁵May nakaaliw na talakayan ang isang manunulat mula sa tradisyong Protestante na tinatalakay ang pagkakaiba sa pagitan ng intrinseko at ekstrinsekong analogum sa Wesley Vander Lugt, *Living Theodrama: Reimagining Theological Ethics* (Burlington: Ashgate Publishing, 2014), 21. Sa dagdag pang mga sulating maaaring pagkunan ng pag-unawang ganito, tingnan ang Janet Martin Soskice, *Metaphor and Religious Language* (Oxford: Clarendon Press, 1985), 66, at George Lakoff at Mark Johnson, *Metaphors We Live By* (Chicago: University of Chicago Press, 2003).

⁴⁶Ganito rin ang pagtalakay tungkol sa analogia sa panulat ni Jacques Maritain, *Existence and the Existent*, salin ni Lewis Galantiere at Gerald Phelan (New York: Belgrave Press, 1948), 42.

⁴⁷Aristoteles, *Metaphysics* 3.3.998b22–27. Madalas pagnilayan ng mga pilosopo sa gitnang panahon ang sinabing ito ni Aristoteles kaya’t may kahiligan din sa mga pilosopikong sulatín na sabihing mula sa mga pilosopo ng midyibal na panahon ang pagsasabing ito.

⁴⁸May pagtatalakay dito sa Ralph McInerny, *Studies in Analogy* (Hague: Nartin Nijhoff, 1968), 44–60.

iyon, kaugnay siya ng mga kapuwa niya rin nagmemeron; hirit pa ni Ferriols, “Ang meron ay paksa.”⁴⁹

PAGBIGKAS AT KATAHIMIKAN SA ANALOGIA NG MERON

Natunghayan sa katatalakay lamang na mga batayang kataga na analogum ang siyang pinakatapat na pagwiwika sa pagbigkas sa meron. Nabatid nating hindi uubra ang univocum na siyang pagtatangka sa isang manipis na pagsasakonseptong lohikal lamang at kabiguan din ang pagpupumilit sa equivocum na landas ng laro at pagbibiro. Kung sa huli ay mababatid nating hindi pagtatalinghaga ang pagwiwikang bibigkas ng intrinseko sa meron, umaabot ang kaisipan ngayon sa kongklusyong ang wikang uubra sa pagbigkas ng meron ay analohikal. Mas malinaw pa nating bigkasin bilang: “analogia ang wika ng meron.”⁵⁰

Sa paglalarawan naman at lalo pang paglilina sa pagwiwikang ginagawa ni Ferriols sa kaniyang metapisika, mahalagang alalahaning orihinal din sa kaniyang pag-iisip ang pagbibigay-pansin sa pagiging magkabigkis ng pagbigkas at katahimikan. Ang sipi sa ibaba ay bibigyang-linaw para sa paginilay na ang pagbigkas ay hindi lamang yaong may tunog o nasusulat na pagwiwika kundi, para kay Ferriols, ang pananahimik ay bahagi ng pagsasalita.⁵¹

⁴⁹Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 121.

⁵⁰Hindi mahahanap kay Ferriols ang kasimplehan ng isinusulong dito na pagwiwikang naaangkop sa metapisika ng meron. Gayunman ang puntong ito ng pagbigkas sa analogia bilang siyang wika ng meron ay sumusunod nang malapit sa metapisika ni Ferriols sabay may utang na loob ding tinatanaw sa iba pang mga pilosopo na binigyang-liwanag ang tentasyon na bigkasing univocum o equivocum ang meron. Sa panulat, halimbawa, ni Joseph de Finance, tinalakay niya ang kahiligan sa univocum ng wika ni Duns Scoto at pinuna pa na kahit ginagamit ni René Descartes ang analogia, ang bersyon ng Pranses na pilosopo ay napakalapit pa rin sa univocum (de Finance, *Conoscenza dell'Essere*, 44–48). Ang tukso naman ng equivocum sa pagbigkas ng meron ayon kay de Finance ay mababakasan sa panulat nina Jaspers, Kierkegaard, at lalo't higit kay Sartre na may engrangendeng matalas na pag-iiba sa pagitan ng meron-sa-sarili (*in sé*) at meron-para-sa-sarili (*per-sé*) na para bagang ang pagmemeron ng bawat nagmemeron sa punto ng meron ay magkaibang magkaiba (de Finance, *Conoscenza dell'Essere*, 52–57). Sa isa pang teksto ni de Finance ay pinaratangan niya naman si Henri Bergson ng pagkilala sa pagiging magkasama ng natural at moral na larang bilang nakatataas na kaisahan sa kahulugan nitong univocal (Joseph de Finance, *An Ethical Inquiry* [Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1991], 170). Sa pagkakataong nakapaglimbag ng aklat na metapisikal sa Filipino, samakatwid, may sapat na bakas kay Ferriols na mahihinuha ang ganitong pagkiling sa usapang nakaalpas ang kaniyang metapisika sa tinatawag ni de Finance na tukso sa equivocum at univocum, sa halip sa kaunting paglilina mabibigyang simpleng ganitong pormulasyon ang pagwiwika ni Ferriols sa aklat na *Pambungad sa Metapisika*.

⁵¹Ferriols, *Mga Sinaunang Griyego*, 20–21.

May hiwagang hinihimigan ni Ferriols dito na ang tunay na pagwiwika ay hindi puro tunog lamang kundi napaliligiran ng pananahan sa katahimikan. Malalapitan ang sinasabi ni Ferriols sa pamamagitan ng paggamit ng ilang mga metaphora. Maihahambing ang katahimikan sa pahinang kinasusulat ng mga kataga: hindi binabása ang pahina ngunit ang salitang sumasaaklat ay isinasangkot ang tahimik na pahina. Gayundin, sa may tinig na pagbigkas ng kataga nama’y laging sangkot ang tahimik na paghinga; hindi nakabibigkas kung walang hininga. Dinadalá naman ng tahimik na alon ng paghinga ang may huning pagbigkas. Sa ganitong talakayan, dahan-dahang liliwanaw na hindi lang tinutukoy ni Ferriols ang pormal na katahimikan sa paligid ng mga salita bilang siyang kasama sa disiplina ng balarila o purong pagwiwika. Sa itinuturo niya, mahalagang alalahaning itong katahimikan ay nakaoryentasyon din sa hiwaga ng meron. Metapisikal din ang katahimikan na nasa pagwiwika sa pagtalakay ni Ferriols.

Mabuting paalingawngawin sa pagmumuni-muni ang tatlong ugnayan sa pagitan ng katahimikan at pagbigkas na mababakasan sa metapisika ni Ferriols: (1) pagbigkas bilang tanong, (2) *skotodinio* (pag-ikot sa dilim) bilang sinapupunan ng pagbigkas; at (3) katahimikan bilang kapaligirang nagpapanatili ng pagbigkas.

Pagtatanong bilang Katahimikan ng Hindi-ko-alam

Sa pagitan ng pagbigkas at katahimikan ay mababakas na “*ang pagbigkas sa meron ay palaging pagtatanong.*”⁵² Ipinaliliwanag ni Ferriols dito na ang nararanasan sa pagbigkas ng meron ay pagdanas sa hilahan ng “alam-ko” at “di-ko-alam.” Ang “hindi ko alam” ay hindi ang “ewan-ko” ng katamaran, kundi isang disiplinadong paghahanap na pinagtatangkaang maging “eksakto sa alanganin” ng talaban ng “alam-ko” at “di-ko-alam.”

Merong katahimikan sa bawat pag-amin sa hindi káyang makita ngunit nararanasan sa araw-araw na pagkakaiba at pagkakatulad ng bawat umiiral. Nagkakahawig, halimbawa, ang mga pakikipagrelasyon na nasa pagitan ng mga hayop at mga tao, ngunit hindi matinong walang isip na iaplika sa tao ang natutuhan sa mga hayop. May pagkakatulad ang táong maingay at ang mga hayop na maingay din, ngunit iba pa rin ang hayop, at ang pagsuway sa tao sa pag-iingay niya ay hindi marapat na katulad lamang sa pagsinghal sa mga hayop. May analogia sa pagitan ng mga nilalang na katulad ng hayop at tao. Ang matinong palaisip ay mulát sa analogia ng kaniyang paghahambing sa pagitan ng mga nilalang; may pagkakatulad sa mismong pag-iral ng mga ito, ngunit hindi matinong balewalain ang pagkakaiba sa mismong meron din ng mga umiiral.

⁵²Ibid., 81. Kay Ferriols ang diin.

Saan nananatili ang pagkakaiba? Sa mahirap makita ngunit nararanasang pagkakatulad at pagkakaiba sa mismong pagmemeron. Sa talakayan ng mga "baitang ng meron," halimbawa, tinantantiya lang ang "buhay, pagmamalay, at malay-sarili" bilang kaibahan sa pagitan ng mga mineral, halaman, hayop, at tao. Nababatid ng naghahagilap na isip na "wala sa ating kakayahan ang magbigay-buhay sa materyal na walang buhay, magbigay-pagmamalay sa materyal na may buhay, at, sa katapusan, dagdagan ng malay-sarili ang mga nilalang na may pagmamalay."⁵³ Mangyari pa, ang mahirap maunawaan ay lalong pambihira at marupok, kayâ nga babád na babád sa "hindi-ko-alam" ang mga ito; sa katahimikan ang nalalaman.⁵⁴

Katahimikan bilang Pag-ikot-sa-dilim ng Taong Bumibigkas (Skotodinio)

Malapit ang unang talakayan sa susunod na katahimikan sa metapisika ni Ferriols. Ang disiplinadong pagtatanong ng unang katahimikan ay umuuwi sa pangalawang mailalarawan bilang pagsusumikap na umabot sa isang sagot sa tanong. Sa paglapit ng táong bumibigkas, ang katahimikan ay personal niyang pasiya bilang pagtalikod sa pagmamagaling at pagtuon sa tapat na pagsisikap na makipagkaisa sa katotohanan. Ganito inilalarawan ni Ferriols ang táong kailangan ang ikalawang pananahimik:

At ang natamo niya ay isang pagkahilo: *skotodinio*, "umiikot ako sa dilim." Sa pag-iikot sa dilim na ito, maaring matauhan ang tao na kailangan niyang iwanan ang pag-iisip na basta't tagisan ng mga masasabi upang pumasok sa pag-iisip sa katahimikan, na ang katalagahan ang tinutuanan.⁵⁵

Ang pananatili sa katahimikan dito ay pamamaraan ng táong mambibigkas upang umabot sa matinong pagbigkas. Sa ganito nababatid ang lalim ng madalas sipiing mga salita ni Ferriols upang bigyang-talakay ang pilosopiya ni Tswang Tsu: "Kapag nasabi na ang lahat ng masasabi, ang pinakamahalaga ay hindi masasabi."⁵⁶ Pagpapaalala ito sa katinuan ng pagbigkas na tuwina ang katahimikan bilang "sinapupunan."⁵⁷ Isinisilang ang matinong paggamit ng wika hindi lamang sa pagkababad sa hindi-ko-alam kundi sa katahimikan ng pag-ikot-sa-dilim

⁵³Ferriols, *Pambungad sa Metapisika*, 139.

⁵⁴Ibid., 143.

⁵⁵Ibid., 81.

⁵⁶Ibid., 24.

⁵⁷Ibid., 81.

bilang pagsusumikap nang may pagpupunyagi at debosyon upang umabot sa matinong pagbigkas.⁵⁸

Katahimikan bilang Konteksto ng Pakikipagharapan sa Nagpapanatili ng Pagbigkas

Ang pangatlong katahimikan sa disiplinadong pagbigkas sa meron ay mas ibayo pa sa unang dalawang natalakay. Hindi lamang ito ang hindi-ko-alam na siyang laging kahilahan ng makatanong na pagbigkas at hindi lang din *skotodinio* o pag-ikot-sa-dilim ng mambibigkas. Ganito tinatalakay ni Ferriols ang katahimikang ito:

Kung tatanungin kung ano itong lumalang sa ating sa bawat sandali, kailangan sagutin na ito ang Mismong Meron. Kung tatanungin kung papaanong meron ito, kailangang sagutin na hindi natin matatarok, pero kaya pa rin natin talagang malaman na meron siya, at hindi maaaring hindi meron, at lahat ng hindi siya ay kailangang lalang niya. Kailangan nating angkinin na siya'y Lumalang at lahat ng hindi siya ay linalang niya.⁵⁹

Sa lalim ng katahimikang ito na isinisilang sa hindi-ko-alam ng intrinsekong pagkakaiba-pagkakatulad sa usapang analogia ng meron at umiibayo pang lagi sa pag-ikot-sa-dilim ng sinumang nagsisikap bumigkas ay ang pagkaiba-pagkatulad ng Lumalang at nilalang. Lalong ibayo at higit pang matindi ang analohikal na pagbigkas ng Lumalang at nilalang.⁶⁰

Ang katahimikan sa pagbigkas dito ay inaangkin ng táong mambibigkas na umaaming siya ay nilalang na magalang sa pakikiharap sa Lumalang. Nagiging matingkad pang lalo ang harapang ito bilang katahimikan sa mismong panahon ng pagdurusa ng tao. Sa mga sitwasyon ng hindi makatarungang paghihinagpis na matindi, malawak, at kay hirap maunawaan, maaaring maitulak ang tao sa tukso ng paghabol sa pagbigkas na nakukulong sa sarili lamang: bigkasin ang kaganapan sa abot-tanaw ng parusa at pabuya para sa sarili. Tukso ito ng katamaran ng tao at kilanlin ang sarili bilang siyang sukatán at sentro ng lahat-lahat: ang iba pa, mga kapuwa nilalang ay lusawin sa pagiging alipin lamang ng sarili. Nangyayaring nagdudulot ito ng pagkamuhi at pagtatakwil sa tahimik na pananahan at katotohanan ng Lumalang.

⁵⁸Kay lapit ng sinasabi ni Ferriols dito sa pag-aaral na ginawa ni Maurice Merleau-Ponty tungkol sa pagwiwika. Tingnan ang Maurice Merleau-Ponty, *Consciousness and the Acquisition of Language* (Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1973), 77.

⁵⁹Ferriols, *Pambungad sa Metapiksika*, 152.

⁶⁰Ibid.

Ngunit nakasosorpresang hindi laging gayon ang nangyayari. May pagkakataong ang kinahihinatnan ng táong káyang bigkasin ang meron ay ang matinong pagtatanong sa Lumalang. Habang naroon din ang hiwaga, sa pagpapatuloy ng pagtatanong, sa igtingan ng katahimikan at pagbigkas na muli't muli ay aalpasan ang katamaran, sa pagbabad sa "alam-ko" at "hindi-ko-alam," natututo ang táong makipagkapuwa, makipagbigkasan, at makipagbigkis sa katahimikan. Sa kilos ng katinuang hindi takot sa pagbabad sa sitwasyong makatao't makatotohanan, hindi lang detalye ang sitwasyon ng pagdurusa. Lugar mismo ang pagdurusa ng pakikipagtagpo, pakikipagkapuwa, pakikipagtalastasan, at pananahan sa katahimikang hindi mapait.⁶¹

KONGKLUSYONG KABUKASAN

Sa pagmumuning ginanap umabot ang talakayan sa pagbigkas na "analogia ang siyang wika ng metapisika." Ang pilosopikong disiplinang ito ay hindi maisasakatuparang matino kung hahabulin lamang ang malabis na kaisahang pinapangarap ng usapang univocum na naiipit sa purong konsepto. Ang katumpakan ng wikang gayon ay malayo sa katinuang nais ganapin ng metapisiko. Malinaw namang tinatanggihan din ang pagtatahi lamang ng mga salitang nakaaaliw man sa mga sanay sa isang lengguwahe; pawang laro at kalituhan pa nga ang maaaring kinahihinatnan ng equivocum. Nilinis din ang usapang kataga upang mapag-iba ang pagtatalinghaga o pagwawangis at ang wika ng analogum na binibigkas ang kahulugan mula sa loob mismo ng usapang meron. Nagbigay-kabukasan naman ang bigkis ng katahimikan at pagbigkas sa larangan ng makatanong na balangkas ng pagwiwikang tao, pagsisikap na tapat sa pag-iikot-sa-dilim (skotodinio) at lalo pa sa pag-ibayo sa relihiyosong talastasan.

TALASANGGUNIAN

Ackrill, J. L. *Aristotle's Categories and De Interpretatione*. Oxford: Clarendon Press, 1962.

Anton, John P. "The Aristotelian Doctrine of *Homonymia* in the Categories and Its Platonic Antecedents." *Journal of the History of Philosophy* 6 (1968): 315–26.

⁶¹Tingnan ang Josef Ratzinger, *Dogma and Preaching*, salin ni Matthew O'Connell (Chicago: Franciscan Herald Press, 1985), 35–36.

- _____. “Ancient Interpretations of Aristotle’s Doctrine of *Homonyma*.” *Journal of the History of Philosophy* 7 (1969): 1–18.
- Barnes, Jonathan. *Logical Matters: Essays in Ancient Philosophy II*. Oxford University Press, 2012.
- Berti, Enrico. *Introduzione alla metafisica*. Torino: De Agostini Scuola, 2010.
- Cherniss, Harold F. *Aristotle’s Criticism of Plato and the Academy*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1944.
- _____. *The Riddle of the Early Academy*. Berkeley: University of California Press, 1945.
- Eco, Umberto. *I limiti dell’interpretazione*. Milano: Bompiani, 1990.
- Ferriols, Roque J., SJ. *Pambungad sa Metapisika*. Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1991.
- _____. *Mga Sinaunang Griyego*. Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1992.
- _____. “Pambungad sa Pambungad.” *Nasa Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, pinamatnugutan ni Roque J. Ferriols, SJ, 1–7. Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1979.
- Finance, Joseph de. *Conoscenza dell’Essere: Trattato di ontologia*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1998.
- _____. *An Ethical Inquiry*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1991.
- Gilbert, Paul. *Corso di metafisica: La pazienza d’essere*. Casale Monferrato: Piemme, 1997.
- _____. *Le ragioni della sapienza*. Roma: Gregorian & Biblical Press, 2010.
- Hambruch, Ernst. *Logische Regeln platonischen in der aristotelischen Topik*. Berlin: Weidmann, 1904.
- Joseph, H. W. B. *An Introduction to Logic*. Oxford: Calrendon Press, 1916.
- Henle, Paul. *Language, Thought, and Culture*. Michigan: University of Michigan Press, 1958.
- Hintikka, K. Jaako J. “Aristotle and the Ambiguity of Ambiguity.” *Inquiry* 2 (1959): 135–51.
- _____. *Time and Necessity*. Oxford: Oxford University Press, 1973.
- Lakoff, George at Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
- Lang, Paul Ludwig Friedrich. *De Speusippi Academici scriptis*. Bonn: Georgi, 1911.
- Maritain, Jacques. *Existence and the Existent*. Salin ni Lewis Galantiere at Gerald Phelan. New York: Belgrave Press, 1948.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Consciousness and the Acquisition of Language*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1973.

- McInerny, Ralph. *Studies in Analogy*. Hague: Nartin Nijhoff, 1968.
- Parente, Margherita Isnardi. *Speusippo: frammenti*. Napoli: Bibliopolis, 1980.
- Ratzinger, Josef. *Dogma and Preaching*. Salin ni Matthew O'Connell. Chicago: Franciscan Herald Press, 1985.
- Ricoeur, Paul. *The Rule of Metaphor: Multi-Disciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*. Salin ni Robert Czemy, kasama nina Kathleen McLaughlin at John Costello, SJ. London: Routledge and Kegan, 1978.
- Saussure, Ferdinand de. *Corso di linguistica generale*. Bari: Laterza, 1967.
- Soskice, Janet Martin. *Metaphor and Religious Language*. Oxford: Clarendon Press, 1985.
- Vander Lugt, Wesley. *Living Theodrama: Reimagining Theological Ethics*. Burlington: Ashgate Publishing, 2014.
- Villagrasa, Jesus. *Metafisica: L'uomo e la metafisica*. Roma: Ateneo Pontificio Regina Apostolorum Dipartimento Pubblicazioni, 2006.

V. Fullente Suarez has a PhL from the Pontifical Gregorian University, Rome. He is a parish vicar in charge of formation at the Minor Basilica of the Black Nazarene (Quiapo Church). His interests and writings are on metaphysics, philosophy of religion, philosophical theology, and Filipino culture from a religious philosophy perspective. He may be reached at vfsuarez@gmail.com.